

пачуццёвымі механізмамі псіхікі чалавека. Выключную цікавасць выклікае пласт інтэр'ектыўных выказванняў беларускай мовы, нацыянальная адметнасць якіх праяўляецца ў немагчымасці знайсці іх іншамоўны (у нашым выпадку нямецкі) адпаведнік.

Інтэр'ектыўныя выказванні – вельмі прыдатны матэрыял для вызначэння тоеснасці і адрозненняў паміж дзвюма мовамі – беларускай і нямецкай.

Літаратура

1. Балли Ш. Французская стилистика. М., 1961. 394 с.
2. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов. М., 2001. 672 с.
3. Носович Я.Ф. К вопросу о нечленимых предложениях в русском синтаксисе // От слова к тексту : Матер. междунар. науч. конф. (Минск, 13–14 нояб. 2000 г.): В. 3 ч. Ч. 2. Минск, 2000. С. 48–52.

М.Л. Ключева

ГРАФІКА-АРФАГРАФІЧНАЕ АСВАЕННЕ АНГЛІЦЫЗМАЎ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПУБЛІЦЫСТЫЦЫ

Беларускай мове канца ХХ – пачатку ХХІ стст. характэрна з'ява запазычвання слоў з англійскай мовы. Гэта тлумачыцца статусам англійскай мовы ў свеце, а таксама развіццём інфармацыйных тэхналогій. Галоўным пасрэднікам паміж носьбітамі англійскай мовы і мовы-рэцыпіента, які актыўна ўплывае на працэс запазычання, з'яўляюцца сродкі масавай інфармацыі. У артыкуле мы мусім разгледзець графіка-арфаграфічнае асваенне англіцызмаў у сучаснай беларускай публіцыстыцы, як адзін з аспектаў у пытанні адаптацыі запазычанняў на беларускай глебе.

Існуюць разнастайныя спосабы перадачы запазычанняў у пісьмовай форме: 1) транслітарацыя; 2) трансфанацыя; 3) трансплантацыя.

Трэба заўважыць, што найчасцей сустракаецца спосаб трансфанацыі. Цікавым з'яўляецца той факт, што адны і тыя ж словы часам перадаюцца ў пісьмовай форме рознымі спосабамі: *Аб гэтым БелаПАН наведаміла **піар**-менеджар рэкламнага агенцтва “Крынь”* (Народная Воля, 02.06.2004) – трансфанацыя; *Гэта вельмі важна рабіць як шырокую **PR**-акцыю”* (Народная Воля, 22.02.2005) – трансплантацыя. Адзначым, што спосаб трансплантацыі пачынае ўжывацца ўсё больш смела: *Таксама музей*

выдаў **CD-ROM**, на якім можна паглядзець пакуль што толькі пастаянную экспазіцыю (Народная Воля, 19.05.2004); ... і звесткі ад уласных карэспандэнтаў у рэжыме **on-line** (Звязда, 01.09.2005).

Засваенне англіцызмаў адбываецца ў адпаведнасці з фанетычнымі і арфаграфічнымі нормамаі беларускай мовы: аканне, пераход у складовага ў у нескладовае (ў), зацвярдзеласць некаторых зычных, пераход літары *t* у *ц* пры следаванні за ёй ётавых галосных і *i*, зліянне двух асобных слоў у англійскай мове ў адно ў працэсе графічнай адаптацыі (*шорт-трэк* ← *short track*).

Той факт, што на сучасным этапе працэс запазычвання і адаптацыі запазычанняў не рэгулюецца строгімі правіламі, выклікае пэўная разыходжанні пры арфаграфічнай перадачы запазычаных слоў. Разгледзем гэтыя складанасці:

1. Правіла пераходу у складовага ў ў дзейнічае не заўсёды. У якасці ілюстрацыі мусім прывесці слова *underground*: *Ігар... піша кнігу – нататкі пра беларускі андэграўнд* (ЛіМ, 1999, № 41); *Што музыка гэтага накірунку натуральна развіваецца... у напаяпадпольных альбо падпольных умовах (гэтак званы андэграўнд)* (ЛіМ, 1998, № 6).

2. Перадача на пісьме англійскіх гукаў, адпаведных беларускаму [э], адбываецца праз літару *э* або *е*: *Але ж “Наша музыка – 2” як абсалютна апалітычны бізнэс-праект захоўвае ўсе шанцы на існаванне*. (Згода, 24.09.2004) і *Віцеблянін, якому за трыццаць, нідзе не працаваў, не будучы прадпрымальнікам, займаўся бізнесам* (Звязда, 13.10.2004); *У звязку быў таксама ўключаны інтэрнэт-сайт “Музыка.туТ”* (Згода, 24.09.2004). Такі ж варыянт прапануе “Звязда”: *Літаральна праз некалькі дзён на розных інтэрнэт-сайтах з’явіліся быццам бы сведчанні аб тым, што Юля ў ходзе падрыхтоўкі да Алімпійскіх гульняў ужавала допінг* (Звязда, 14.10.2004). Па-іншаму інтэрпрэтуецца напісанне гэтага запазычання ў “Народнай Волі”: *Днямі ў інтэрнэт-кавярні “Саюз On Line” адбылася прэзентацыя* (Народная Воля, 15.05.2004).

3. Англійская літара *h* і гук [h] у пачатку слова можа мець варыянты перадачы ў беларускай мове. Разгледзем слова *hotel*: у ім у адпаведнасці з патрабаваннямі зафіксаванымі ў слоўніках беларускай мовы англійская літара *h* перадаецца праз *г*, тым не менш часты ў друкаваных выданнях сустракаецца апушчэнне першай літары (*і*, адпаведна, гука), што, на нашу думку, з’яўляецца вынікам уплыву рускай мовы: *Мы вячэралі ў рэстаране гатэля “Палас Пінэда”* (Народная Воля, 04.12.2003); *Тут з дзесятак вялікіх атэляў* (Народная Воля, 04.12.2003).

4. Перадача дыфтонгаў. Правіла правапісу спалучэнняў галосных у запазычаных словах патрабуе перадаваць спалучэнне [ia] літарамі *ia* (*бя*) (*піяніна, дыяметр*) [1, с. 159]. Аднак пры перадачы англійскага дыфтонга *ia* ў беларускай публіцыстыцы сустракаюцца варыянты *ыя* і *ыа*, прычым, нават у адным і тым жа слове: *Але адпачыць ад прэзідэнцкіх мас-медыя можна* (Народная Воля, 18.08.1995); *Менавіта таму беларускі ПЭН-цэнтр і Мас-Медыа-цэнтр вырашылі імем Адамовіча адзначыць лепшыя працы беларускіх аўтараў* (Народная Воля, 08.09.1995).

5. Некаторыя англійскія гукі, у прыватнасці гук [ʒ:], у беларускай мове перадаюцца праз два варыянты: лабіялізаванымі і нелабіялізаванымі гукамі ([o] і [э]). Гэта выклікана цяжкасцю для носбітаў беларускай мовы вызначыць якасць некаторых іншамоўных гукаў. Арфаграфічна гэты гук перадаецца адпаведна праз літары *ё* і *е*. Напрыклад, *кёрлінг – керлінг, сёрфінг – серфінг: Зразумела, кёрлінг ці сноўборд – справа для нас далёкай будучыні* (Народная Воля, 12.11.2001).

6. Англійская прыстаўка *re-* перадаецца на пісьме праз *рэ-* і *ры-*. Прычынай таму з’яўляюцца розныя спосабы адаптацыі гэтага афікса: транслітэрацыя (*re-* → *рэ*) і трансфанацыя ([ri] → *ры*) (паколькі ў беларускай мове гук [p] зацвярдзелы, англійскі [i] ў беларускай мове пераходзіць ў гук [ы], які ў сваю чаргу на пісьме перадаецца праз літару *ы*): *Гэтую своеасаблівую п’есу-рэмэйк наводле прызнаных твораў класікаў нацыянальнай драматургіі... стварыў малады беларускі драматург Сяргей Кавалёў* (ЛіМ, 1999, № 46); *Кожная прафесійная студыя ведае выйсце з такога становішча і заказвае сцэнарыі – рымэйкі – пераробкі даўно вядомых сюжэтаў* (ЛіМ, 1997, № 1).

7. У беларускай публіцыстыцы сустракаюцца варыянты, калі састаўное слова з’яўляецца двухмоўным: складаецца з англійскага і беларускага слова: *...паліцэйскім дастаткова складана адсачыць шлях выкрадзенага мабільніка, калі злачынцы адразу ж выкідваюць sim-карту* (Звязда, 02.09.2005); *Добрая навіна для аматараў мастацтва: з 5 мая ў музея з’явіўся свой web-сайт* (Народная Воля, 19.05.2004); *Гэта вельмі важна рабіць як шырокую PR-акцыю* (Народная Воля, 22.02.2005). Трэба адзначыць, што гэтыя слова маюць адпаведныя варыянты, якія складаюцца толькі з запазычанняў ўжо адаптаваных на беларускую мову: *...кожны новы фотаздымак, зроблены мабільным, аўтаматычна перасылаўся на веб-сайт уладальніка апарата* (Звязда, 02.09.2005); *Аб гэтым БелаПАН паведаміла піар-менеджар рэкламнага агенцтва “Крынь”* (Народная Воля, 02.06.2004).

8. Некаторыя запазычанні, якія ў англійскай мове састаўляюць два словы, у мове рэцыпіенце пераўтвараюцца ў складаныя словы: *hot dog* → *хот-дог*, *short track* → *шорт-трэк*: *Акрамя біятланістак і лыжніц, карыстаемся ж мы паслугамі расійскіх майстроў фігурнага катання і шорт-трэка* (Народная Воля, 12.10.2001).

9. Сустрэкаюцца варыянты напісання запазычанняў, звязаныя са з’явай акцэнталагізацыі, на якую ў значнай меры ўплывае руская мова як мова-пасрэднік: *“Антыбеларускімі” прызнаны боўлінг, санны спорт, бабслей, горныя лыжы, сноўборд* (Народная Воля, 04.09.2002); *Зразумела, кёрлінг ці сноўборд – справа для нас далёкай будучыні* (Народная Воля, 12.11.2001) – рускамоўны ўплыў.

Вывучэнне сучаснага перыядычнага друку прывяло да высновы, што ў розных выданнях прапануюцца неаднолькавыя спосабы перадачы запазычанняў на пісьме, прычым, як правіла, у адной і той жа газеце, гэтая з’ява падпарадкоўваецца аднаму правілу. Так, у газетах “Народная Воля”, “Звязда” мы зафіксавалі трэвалую тэндэнцыю да выкарыстання літары *e* для перадачы гука [э], тады як газета “Згода” больш схіляецца да перадачы гэтага гука праз літару *э*. Што датычыць іншых, разгледжаных намі выпадкаў, то трэба сказаць, што розныя варыянты графіка-арфаграфічнай перадачы аднаго і таго ж слова сустракаюцца ў адной і той жа газеце, часам нават у адным выпуску, бо журналісты, думаецца, як правіла, пры адлюстраванні запазычанага слова на паперы кіруюцца інтуіцыяй і ўласным густам.

Літаратура

1. Булыка А.М. Слоўнік іншамоўных слоў: У 2 т. Мінск: Белэн, 1999.
2. Сямешка Л.І., Шкраба І.Р., Бадзевіч З.І. Курс беларускай мовы. Мінск: Універсітэцкае, 1996. 654 с.
3. Oxford Compact English Dictionary: Oxford University Press, 2001.

К.П. Любецкая

БЕЛАРУСКАЯ ГАСПАДАРЧА-ЭКАНАМІЧНАЯ ЛЕКСІКА ЯК АБ’ЕКТ ПЕРАКЛАДНОЙ ЛЕКСІКАГРАФІІ

Беларуская гаспадарча-эканамічная лексіка не аднойчы з’яўлялася прадметам апісання ў лексікаграфічных крыніцах. Паводле даных аўтарытэтнага бібліяграфічнага даведніка “Беларуская тэрміналогія” (Вып. 1: Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918–1998 гг.; Мінск,